

FEHÉR MÁRTA

Polányi, a pótolhatatlan

Mentegetőzéssel kell kezdenem: ezt a két kötetet a Polányi Társaság az 1891-ben született Polányi Mihály születésének 100 éves évfordulójára szerette volna megjelentetni, ám a feladat nehezebbnek bizonyult, mint ahogy elsőre hittük. Az Atlantisz Kiadó azonban így is nagy adósságot törlesztett, amikor a Polányi Társaság kezdeményezésére kiadta Polányi Mihály válogatott filozófiai írásait.

Polányi orvosnak tanult, orvosi diplomát szerzett. Fiziko-kémikusként vált híressé: a gázok abszorpciójára vonatkozó elmélete máig világhírű a fizikusok-kémikusok körében. Később társadalomtudósként működött, de életpályáját már tudományfilozófusként fejezte be. Ennek hallatán talán egyesek fejében megfordul, hogy egy pályát tévesztett ember tévelygő próbálkozásairól van szó. Talán túlságosan sok mindennel foglalkozott ez az ember, és éppen ezért talán mindennel felszínesen és kapkodva. Nem. Polányi Mihályban éppen az a megdöbbentő és tiszteletre méltó, hogy minden területen sikerült lényeges kérdéseket felvetnie. A társadalomtudományok és a tudományfilozófia területén például – éppen mert bizonyos értelemben kívülről jött – többet és mást látott, mint a szakmában már „begyakorlott”, kész paradigmákat követő gondolkodók. A XX. századi tudománytörténet Polányi életművéből főleg a tudományfilozófia terén létrehozott munkákat tekinti egyedülállóknak, a maga nemében teljesen eredeti alkotásnak.

Am éppen azért, mert annyira eredeti és egyedülálló, kontroverziális figurának is számít. Két legalapvetőbb tudományfilozófiai munkája, a *Personal Knowledge* és a *Tacit Dimension* rendkívül sok vitát kavart (az elsőként említett könyv már nyomdában van: a Pap Mária fordította és Petri György lektorálta kötetet ugyancsak az Atlantisz gondozza).

Polányi episztemológiájának megítélése máig nem egyértelmű a tudományfilozófusok és a szélesebb filozófustársadalom körében, de rendkívül termékenynek bizonyult. Sok olyan munkát és kutatást indított el, amelyek pezsdítően hatottak a legkülönbözőbb tudományfilozófiai irányzatokra. Thomas Kuhn, a XX. század tudományfilozófiájának egyik legmarkánsabb figurája például gondolkodói pályafutásának egyik meghatározó élményeként említi a Polányi tudományfilozófiai munkáival való megismerkedést.

A kötet persze már csupán azért is ese-

ményszámba megy, mivel Polányi írásait most vehetjük először kezünkbe magyar nyelven: két kisebb tanulmánytól eltekintve eddig magyar nyelven nem látott semmi napvilágot tőle, kivált nem ilyen átfogó, alapos és gondos válogatásban, mint amelyet most kézhez kaptunk. A tanulmányok válogatása során a szerkesztők (Újvári Gabriella, Nagy Endre, illetve a Polányi Társaság nekik segítő tagjai) azt tekintették legfontosabbnak, hogy a lefordított tanulmányokkal mintegy „lefedjék” Polányi gondolkodói pályájának legfontosabb területeit, gondolkodásának lehető legszélesebb skáláját bemutatva. Így a kötetben szereplő írások mintegy harminc évet fognak át Polányi munkásságából. A 22 tanulmányt 12 fordító fordította, 6 lektor lektorálta, és már ezek a számok is azt jelzik, hogy milyen nehéz munkát jelentett Polányi Mihály írásainak sajtó alá rendezése. Az emigrációban élő Polányi ugyanis nem anyanyelvén írt, éppen ezért egy egészen sajátos, igen kreatív angol stílust és szakterminológiát alakított ki magának. A Polányi-tanulmányok olvasása még az angol anyanyelvű olvasó számára is kemény interpretációs munkát jelent, a magyar fordítók számára pedig egyenesen dupla nehézséggel járt. Olyan nehezen lefordítható terminus technicusokkal találtuk szembe magunkat, amelyekről mi, fordítók, lektorok, és egyáltalán a Polányi Társaság tagjai hosszas vitákat folytattunk. Vitáink „eredményét” a kötethez mellékeltem terminusfordítási útmutatót foglalja magába (ez Orthmayr Imre munkája).

A kötet létrehozásában közreműködő Polányi Társaság egyik legfontosabb célja épp az, hogy Polányi egész életművét sajtó alá rendezze és magyar nyelven publikálja, s legalább ilyen fontosnak tekinti, hogy ezek a kötetek terminológiailag egységesek legyenek. Ezt a szándékot tükrözi már e kétkötetes válogatás is: első kísérlet arra, hogy kialakítsuk a Polányi-szakterminológia alapelemeit, és megpróbáljuk bevezetni a magyar szaknyelvbe. Szeretnénk, ha Polányi Mihály műveinek most induló összkiadása már az egységes Polányi-terminológiát követné – már amennyire ez lehetséges, és amennyire nagyobb stílusis engedelmények nélkül megtehető. Polányi ugyanis bizonyos markáns, rá jellemző és az elméletében kulcsfontosságú terminusok használatában nagyon konzekvens: célszerű lenne ezeket magyarul is konzekvensen használni. Kétségtelen, ez alkalomadtán stílá-

ris engedelményeket követel, bizonyos kontextusokban talán kissé nehézkesen hatnak olyan Polányi Mihálynál domináns kifejezések, mint például a „tacit knowledge” vagy a „focal awareness” (fokális, esetleg összpontosító vagy központosított tudatosság), és így tovább, reméljük azonban, hogy az olvasók egyetérténetet velünk e koncepció érvényesítésében. Igyekeztünk a stíluskövetelményeket és a terminológiai konzekvenciát összeegyeztetni: reményeink szerint a két kötet tanulmányai magyar nyelven is legalább annyira olvashatók és legalább annyira jól hangzanak, mint amennyire angolul hangzottak. Tehát legalábbis nem rontottunk a szövegen, s nem áldoztuk fel a jó hangzást a filológiai pontosság oltárán.

A kötethez csatolt Polányi-biográfia Paló Gábor munkája: a kötet szerves és rendkívül fontos része, hiszen a magyar közönség Polányi Mihályról igen keveset tud. Testvérét, Polányi Károlyt, a neves gazdaságtörténészt idehaza jobban ismerik. Polányi Mihály politikai vonatkozású írásai, elsősorban az 1956-os forradalomról szóló elemzése miatt igazi *persona non grata* volt a korábbi évtizedekben, így alakja még a művelt magyar köztudatból is hiányzik.

A kötetben található Polányi-bibliográfia Újlaki Gabriella munkája. Reménybeli olvasóink figyelmébe ajánlom a szintén Újlaki Gabriella tollából, illetve az egyik legjobb hazai Polányi Mihály-kutató Nagy Endrétől származó kísérő tanulmányokat. Végül – a kötet kiadását anyagilag támogató Soros-alapítványon kívül – feltétlenül meg kell említenünk a Polányi Társaság elnökének, Gábor Évának nevét, akinek fáradhatatlan és értő szervező munkája nélkül ez a kötet, azt hiszem, nemcsak a centenáriumot késte volna le...

(Polányi Mihály filozófiai írásai I–II., Atlantisz, 1992)